

77. Waarom toch moest Hij zonder eenige zonde wezen?

Omdat de Godheid geen natuur, met zonde besmet, kon aannemen, en ook omdat Hij geen Gode welgevallig Middelaar en Offer zou hebben kunnen zijn voor anderen, wanneer Hijzelf niet volkomen vrij van de zonde was geweest.

78. Wat beteekent het dan nu: te gelooven in Christus, die ontvangen is van den Heiligen Geest en geboren uit een maagd?

Het is: in zijn hart verzekerd te zijn, dat de Zoon van God, terwijl wij allen in zonden en onder den toorn Gods ontvangen en geboren worden, als een waarachtig mensch zonder zonde ontvangen en geboren is, opdat Hij ons door Zijn verdienste en de gemeenschap met Hem zuiver en heilig zou maken.

79. Wanneer zij zegt, dat Hij GELEDEN heeft, wat verstaat zij dan daaronder?

Niet slechts die laatste daad van onze verlossing, waarin Christus gevangen en gekruist is, maar alle ellenden en smarten, die Hij van moeders lijf tot aan het graf toe, naar ziel en lichaam, verduurd heeft.

80. Waarom wordt de naam van den STADHOUDER, onder wien Hij geleden heeft, niet gedrukt?

Ten eerste, opdat de Romeinsche stadhouder een bewijs zij, dat, ten tijde toen Christus leed, de koninklijke scepter reeds van de Joden weggenomen was, zooals voorgezegd was; en dat derhalve geen andere Messias te verwachten is.

Ten tweede, opdat wij er aan herinnerd worden, dat wij niet slechts de straf, maar ook de rechtvaardige verdoemenis in het Goddelijk gericht ontkomen zijn, omdat Christus onschuldig door den aardschen rechter voor ons veroordeeld is.

81. Waarom heeft God gewild, dat Hij aan het KRUIS zou sterfen?

Opdat Hij zou aanwijzen, dat de vervloeking, waaraan wij onderworpen waren, op Hem is afgewenteld. Vervloekt was immers, die aan het hout hing.

82. Waarom kon Hij ons slechts verlossen door te STEEVEN?

Omdat de Goddelijke rechtvaardigheid en waarheid niet toelieten, dat de zonde anders dan door den dood verzoend werd.

83. Waarom wilde Hij ook BEGRAVEN worden?

Ten eerste, om te bewijzen, dat Hij werkelijk gestorven was.

Ten tweede, opdat Hij door Zijn begrafenis, gelijk door Zijn dood, voor ons de zalige rust in onze graven zou verdienen.

84. Wat verstaat zij onder Zijn nederdaling ter helle?

Dat Hij de smarten des doods en de verschrikking van Gods toorn, waardoor de verdoemden tot wanhoop gebracht en tot in der eeuwigheid gepijnigd worden, in Zijn ziel en Zijn geweten, zonder echter wanhopig te worden, ervaren heeft.

85. Maar kon God ooit op Christus verloornd worden, of Hem ooit verlaten?

Nooit. Maar Hij heeft Zijn gunst en bijstand voor een tijd zóo verborgen, dat de menschelijke natuur van Christus in die benauwdheden komen moest, door welke de van God verlatenen en verworpenen gepijnigd worden.

86. Waarom heeft Hij ook deze pijnigingen moeten verduren?

Omdat de zonden van ons allen op Hem samengeworpen waren, dáárom heeft Hij zóo Gods toorn daartegen gevoeld, evenals of Hij alléén alle zonden van alle menschen bedreven had.

R.

G. B.

6) eum in anima et conscientia sua.... expertum esse.

Het probleem der Schriftcritiek.

Dr G. C. Berkouwer. Het probleem der Schriftcritiek. — J. H. Kok, N.V., Kampen. 1938.

Dit derde belangrijke boek van Dr Berkouwer worde door vele menschen gekocht en bestudeerd. Voor een ieder, die dit doet, zal dit boek een zeer waardevol bezit worden. In ieder geval moeten al onze predikanten zich nauwkeurig op de hoogte stellen met dit boek: zij zullen er heel wat winst mede kunnen doen.

Waarom moeten vele menschen dit boek koopen en bestudeeren? In de eerste plaats om het feit, dat het een zeer rijken inhoud heeft. Ik mag dit wel illustreeren door een overzicht van den inhoud te geven.

In het eerste hoofdstuk van zijn boek gaat Dr Berkouwer na, welke de motieven zijn, die de menschen kunnen brengen tot critiek op de Heilige Schrift. Hij onderscheidt 2 motieven: het motief der wetenschap en het motief der relatie. Het is hem voornamelijk te doen om het motief der relatie — het motief vanuit de specifieke relatie tusschen het evangelisch geloof en de Openbaring Gods. Deze relatie zou een vertrouwensrelatie zijn en de onfeilbaarheid der Schrift uitsluiten. Immers, die onfeilbaarheid der Schrift kan alleen gehandhaafd worden in een onpersoonlijke beschouwing, waarin aan de heteronomie een plaats wordt toegekend. In dat relatiemotief ziet hij 2 verschillende grondgedachten en wel het motief der ervaringstheologie (Hermann en anderen) en het motief der existentiële theologen (Althaus, Barth, Brunner en anderen).

In het tweede hoofdstuk bespreekt Dr Berkouwer de problemen der Schriftcritiek. Het gaat er natuurlijk om, bij alle critiek, die men op de Schrift uitbrengt, iets te handhaven voor ons geloof. Brengt relativisering der Heilige Schrift niet met zich mede relativisering der Openbaring? Op deze vraag worden verschillende antwoorden gegeven. Berkouwer gaat inzonderheid na de uitwegen, die de ervaringstheologie heeft aangewezen om zekerheid te behouden (Gunning: wij ervaren den levenden Christus), den uitweg van het kerugma (Kähler, Althaus: de evangeliën zijn getuigenissen van Christus-geloovige menschen in het licht der Opstanding) en den uitweg van de paradox Karl Barth: men mag critiek oefenen op het historisch materiaal, als men dat historisch materiaal maar niet vereenzelvigt met de Akt Gottes).

In het derde hoofdstuk toont Dr Berkouwer aan, dat de Schriftcritiek veel invloed gehad heeft op het dogma, ja zelfs het Apostolicum bleef niet gespaard. Wel schijnt het Apostolicum veelal den storm te kunnen doorstaan, maar vaak kan dit, omdat men het Apostolicum een anderen zin geeft. Verwerping zou de situatie veel helderder maken, maar velen willen dat nog niet. Hij toont dan aan de hand van het artikel van de maagdelijke geboorte aan, hoezeer de Schriftcritiek den weg gebaand heeft tot Umdeutung en reductie van het Apostolicum.

In het vierde hoofdstuk onderzoekt Berkouwer den invloed der Schriftcritiek op het dogma en neemt als voorbeelden de leer der „eerste“ en de leer der laatste dingen. Voor het eerste wijst hij op het standpunt van Hermann en anderen (we vinden in Genesis 1—3 alleen maar een aanwijzing, dat de zondeval uit menschen is en niet uit God), van Althaus (de Urtat is „zugleich als vergangen en gegenwärtig zu denken, actualisatie van den staat der rechteheid en van den zondeval) en van Brunner, die een vernietigend oordeel velt over de geheele leer van den eersten mensch, en wat daarmee samenhangt. En dit heeft natuurlijk invloed op de gansche visie der menschen, ook op hun uitlegging van Rom. 5, die met allerlei reserves omringd wordt en zoo voorts.

Voor het tweede wijst hij weer op het standpunt van Althaus (de parousie is een onhistorisch gebeuren, want zij is volkomen onthulling van God en geschiedenis is altijd verbergend, kenosis), van Holmström, die de moeilijkheden zag van de „nieuwe“ eschatologie, maar niet terug wilde keeren tot het Woord Gods, maar naar de bijbelsche boodschap (waar te vinden?) en van Buri, die toef, dat het Nieuwe Testament spreekt van endgeschiedliche Parousie, maar die dat geheel en al over boord wilde werpen: de waarheid der Nieuw-Testamentische eschatologie is alleen een levende wil tot levensvoltooiing.

In het vijfde hoofdstuk handelt Dr Berkouwer zeer uitvoerig over de Roomsche opvattingen. Hij toont glashelder aan, dat in de Roomsche kerk geworfeld wordt om tot juiste opvattingen te komen. Eenerzijds wil men als eeuwige kerk mee gaan met de wetenschap, maar anderzijds wil men opkomen voor het gezag der Heilige Schrift. Het relatie-moment speelt, naar zijn beide grondgedachten, geen rol in dezen strijd. We kunnen dit geheele hoofdstuk wel typeeren met de woorden van Berkouwer (pg. 181): „In de accentueering van de progressie en haar begrenzing ligt het PROBLEEM van Leo's encyciel en van heel de houding der Roomsche kerk tegenover de Schriftcritiek“.

(We mogen hier wel even een tusschenopmerking maken. Dr Berkouwer laat zien, dat hij uitnemend op de hoogte is met de Roomsche opvattingen. Hij kan er niet in slagen, ons een eenheidlijk beeld van die opvattingen te geven, maar dat is zijn schuld niet. In het bekende Roomsche tijdschrift „Het Schild“ kunnen we dienaangaande dit lezen: „Apprecieeren moeten wij zijn uiteenzetting over de katholieke leer in dezen. Dat hij niet altijd bij de aannevoeging der somtijds oogen-schijnlijk strijdende elementen de juiste synthese vindt, is geen wonder, als zelfs voor katholieke theologen dit probleem iets beklemmends heeft, wat door Dr Berkouwer's boek zeker nog is toegenomen.“)

Maar kan Berkouwer ons dat niet geven, hij toont aan, dat ondanks de spanningen in de opvattingen, men die spanningen niet heel erg vindt; het beslissend leergezag der kerk is immers altijd bij de hand.)

In het zesde hoofdstuk maakt Dr. Berkouwer een vergelijking van de leer der onfeilbaarheid van den Paus en van de Heilige Schrift. Hij bewijst hierin, dat bij alle schijnbare overeenkomst er een diepgaand verschil tusschen beide is. Tenslotte, zoo betoogt Berkouwer, is de leer van die pauselijke onfeilbaarheid, een beroep van de letter der Schrift op den Geest, is er principiëel geen onderscheid tusschen het beroep van de mystieken op den geest en het steunen der pauselijke onfeilbaarheid op de assistentia divina, waarop naar katholieke opvatting immers die onfeilbaarheid rust.

In het zevende hoofdstuk ontvangen de geschilden een plaats, die onze Geref. Kerken aangaande het Schriftgezag de laatste jaren hebben veront-rust. Volgens den schrijver ging het bij Dr Geel-

kerken inzonderheid om het motief der wetenschap, en ging het bij Netelenbos en Ubink om het relatie-motief, met dit verschil, dat bij Ubink in het spel kwam het dualisme tusschen geheel de Schrift en het ondoofbaar Licht van het Woord, de Werkelijkheid Gods, een motief, dat meer herinnert aan de existentiële theologen.

In het achtste hoofdstuk komt Berkouwer toe aan het isolement der Gereformeerde Schriftbeschouwing. Hij trekt eerst de grenzen van dit isolement, wij willen als Gereformeerden ons niet binden aan een bepaalde Bijbelvertaling en wij doen ook aan tekstcritiek, die geheel iets anders is dan Schriftcritiek. Dan bespreekt hij in dit hoofdstuk het vraagstuk der organische inspiratie. Het komt in dit hoofdstuk heel goed naar voren, dat Dr Berkouwer zeer trouw wil zijn aan de Gereformeerde belijdenis. Hij waarschuwt voor een opvatting van het „organische“, waarmede door dat woord alle moeilijkheden ondervangen zouden worden, bestrijdt met kracht het denkbeeld, dat er een Bijbelsch wereldbeeld zou zijn, hij wil er niet van weten, dat in de Schrift een ander historische begrip zou kunnen zijn, en ziet heel goed in, dat het spreken der dienstknechtsgestalte der Heilige Schrift ons op wegen brengen kan, die wij gansch niet moeten inslaan (Althaus, Haitjema: de dienstknechtsgestalte van den Heiligen Geest, de kruisiging van den Pinkstergeest in de afsluiting van den canon).

Hij eindigt zijn boek met een kort negende hoofdstuk, waarin hij het nogmaals opneemt voor de Gereformeerde belijdenis en de gevaren in het licht stelt van een verwerpen der belijdenis onder het verwijzen naar den Christus, Die den Satan versloeg met Zijn Woord: „Er staat geschreven“.

In de tweede plaats moeten vele menschen dit boek koopen en lezen, omdat Dr Berkouwer uitnemend de kunst verstaat, hoofdgedachten van beschouwingen in het licht te stellen, hoe moeilijk dit vaak ook is, gezien de wijze, waarop vele schrijvers zich uitdrukken. Ik wees reeds op de uitnemende wijze, waarop hij de katholieke visie op de Schrift heeft weergegeven, ik kan ook andere dingen noemen als daar zijn: zijn weergave van den strijd, die onder ons over de Heilige Schrift is gevoerd, zijn tekening van de eschatologische standpunten als ook zijn schetsen van andere systemen. Wel is hem dat niet altijd even goed gelukt — zou zijn visie op de Schriftbeschouwing van Barth wel altijd precies de roos raken? — maar over het algemeen worden wij in dit boek uitnemend voorgelicht over de beschouwingen van anderen.

In de derde plaats: Dr Berkouwer is heel goed op de hoogte met al de vraagstukken, waarmede hij door zijn boek in aanraking komt. En dat zijn er heel vele, van zeer uiteenlopenden aard! Hij is op de hoogte — ik doe maar een greep — met de theologie der Ritschlianen, der Ethischen, der Modernen; hij weet van afwijkende meeningen aangaande maagdelijke geboorte, van wereldbeeld in de Heilige Schrift of niet, van conjecturaal-critiek enz. enz.

En in de vierde plaats: Dr Berkouwer heeft dit boek geschreven in onderwerping aan het Woord Gods. Hij heeft zijn gedachten gevangen gegeven onder dat Woord. Hij belijdt maar niet de ingeving der Heilige Schrift als iets, dat nu eenmaal moet, maar hij tracht zich steeds de volle consequenties van dat belijden in te denken en ziet in die trouw gevaren, waar anderen geen gevaren zagen (Kuyper en Bavinck, die wel spraken van dienstknechtsgestalte der Heilige Schrift, al moet ter hunner verontschuldiging worden gezegd, dat de dialectische theologie met haar misbruik er toen nog niet was). Daar zijn we wel het meeste dankbaar voor en vooral daarom kunnen wij van ganser harte bidden, dat God de lezing van dit boek voor velen ten zegen mag stellen en dat daardoor velen te vaster mogen staan bij de juiste belijdenis van het gezag der Heilige Schrift.

Hiermede is niet gezegd, dat wij geen bezwaren zien in dit boek. We hadden bijvoorbeeld gaarne gezien, dat Dr Berkouwer nog wat meer orde gesteld had in zijn schrijven. Nu sluiten we af en toe op oneffenheden, vragen we ons af, of iets niet voor een tweeden keer gezegd wordt, loopt het niet zoo logisch als wel wenschelijk ware geweest en als in andere gedeelten van het boek bereikt is.

Dan: het lijkt mij fout, dat Dr Berkouwer spreekt van één relatie-motief. Kunnen we nu werkelijk het ervaringsmotief wel zien als met het motief der existentiële theologen voorkomend onder één noemer? Komen wij bij menschen als Althaus niet op geheel andere bezwaren tegen de feilloosheid der Schrift als bij menschen als Hermann en Schaefer? Natuurlijk, Dr Berkouwer heeft de verschillen wel gezien, maar hij heeft grotere overeenkomst waargenomen en is dat laatste niet verkeerd gezien? Trouwens, gaat het — en dit ligt in dezelfde lijn — wel aan om Ubink te zetten naast Netelenbos? Mag men de motieven van Netelenbos vergelijken met die van Ubink — het dualisme van de geheele Schrift en het ondoofbaar Licht van het Woord, de Werkelijkheid Gods?

En voor-
gevaren v-
ziet hij h-

Natuur-
ook niet
sluit ik m-
werkstelli-
als ik be-
aansluiten-
de waarh-
vorm, die
hetgeen i-
alleen zoo
dan zal ik
van psych-
zielkunde

Zoo he-
wer ver-
over aans-
opgevoed
steeds me-
de waarn-
zou Zich
het zinlijk-
had met -
dit niet e-
noemde?
het niet m-
zaak gedv-
niet waar

Wij mog-
aangeslot-
vader of
Woord is
10: 6—8),
volle betr-
het kon we-
dit uit he-

En ten
voerig ov-
zeer goed
gevaren v-
dat woord
weg ruim
is het zoc-
cies geeft,
moeten ve-
heen. En
Een derge-
als we da-
over een
Zou het n-
ning gege-
gansch en

Dr Berk-
kwade du-
lijken vor-
vattingen.
minst een
van dit be-
spreekt he-
dit boek
lezers zie-
meer gaar-
gansche S-
Woord G-
op het W-
voor het
looze ont-
Zijn Kerk-
baring zo-
en Zijn w-
quaar, ma-
zou (Schil-
de lof en
en het sp-
ons aan d-
dan in he-
beschouw-

Baan
21

De Vad-
September
haave te l

Zijn wij
kunst ver-
voor het
wereld zij-

Geen ge-
Het nages-
lijken bou-
hebben, e-
beteekenis
Boerhaa-
der genee-
als genees-
nieuw lev-
ting: het
Hippocr

der weten-
Ubbink om
bij Ubbink
hen geheel
het Woord,
t meer her-

kouwer toe
Schriftbe-
van dit iso-
en ons niet
en wij doen
ders is dan
t hoofdstuk
e. Het komt
en, dat Dr
de Gerefor-
een opvat-
e door dat
en zouden
beeld, dat er
wil er niet
ter historie-
goed in, dat
der Heilige
wij gansch
e de dienst-
t, de kruis-
sluiting van

ort negende
neemt voor
aren in het
denis onder
den Satan
geschreven".

ensen dit
kouwer uit-
lachten van
hoe moeilijk
vaarop vele
reeds op de
solieke visie
ook andere
eergave van
illegale Schrift
halologische
andere sy-
en goed ge-
schouwing
raken? —
in dit boek
wingen van

s heel goed
s, waarmede
En dat zijn
aard! Hij is
reep — met
hischen, der
meningen
wereldbeeld
onjecturaal-

er heeft dit
het Woord
gen gegeven
de ingeving
nmaal moet
nsequenties
in die trouw
aren zagen
van dienst-
al moet ter
egd, dat de
ruik er toen
neeste dank-
en wij van
zing van dit
llen en dat
bij de juiste
Schrift.

en bezwaren
beeld gaarne
meer orde
en we af en
af, of iets
woord, loopt
ijk ware ge-
in het boek

wer spreekt
u werkelijk
t het motief
d onder één
Althaus niet
feilloosheid
Hermann en
heeft de ver-
ootere over-
ste niet ver-
en dit ligt
nk te zetten
en van Nete-
— het dua-
ondoofbaar
eid Gods?

En voorts — ziet Berkouwer scherp genoeg de gevaren van „aansluiting”? Hij ziet gevaren, maar ziet hij hen scherp genoeg?

Natuurlijk, er is aansluiting. Dat kan trouwens ook niet anders. Als ik met iemand spreek, dan sluit ik mij reeds aan, dan poog ik reeds te bewerkstelligen, dat die iemand mij verstaat. Maar, als ik betrouwbaar wil zijn, dan zal ik mij niet aansluiten zóó, dat ik gemakshalve maar iets van de waarheid afdoe of dat ik dat mededeel in een vorm, die eigenlijk strijdig is met den inhoud van hetgeen ik wil zeggen. Dan zal mijn aansluiten alleen zoo zijn, dat ik mij begrijpelijk wil maken, dan zal ik bijv. tot een ontwikkeld mensch spreken van psychologie en tot een eenvoudig mensch van zielkunde.

Zoo heeft God Zich aangesloten. Maar Berkouwer verdedigt Noordt zij in diens beschouwingen over aansluiten. God zou Zijn volk Israël hebben opgevoed tot een steeds hooger stadium, waarin steeds meer uitgezuiverd wordt, wat niet meer tot de waarachtige Openbaringsreligie behoort. God zou Zich in Zijn welgeving aangesloten hebben aan het zinlijke karakter van Israël, dat Israël gemeen had met de gansche Semietische wereld. Maar is dit niet een ander aansluiten dan het bovengenoemde? Wordt bij de opvatting van Noordt zij het niet mogelijk, dat de Heilige Schrift in eenige zaak gedwaald kan hebben, iets kan bevatten, dat niet waarachtige religie is?

Wij mogen wel zeer dankbaar zijn, dat God Zich aangesloten heeft. God spreekt met ons als een vader of moeder spreekt met de kinderen en Zijn Woord is zeer nabij ons (Deut. 30: 11—15, cf. Rom. 10: 6—8), maar dat Woord is altijd en overal ten volle betrouwbaar, ook al sluit Hij Zich aan en het kon wel eens zijn, dat op de wijze van Noordt zij dit uit het oog verloren werd.

En ten slotte: Dr Berkouwer spreekt zeer uitvoerig over organische inspiratie. Hij voelt het zeer goed, dat aan dat woord organisch groote gevaren verbonden zijn en dat het gebruik van dat woord, in plaats dat het moeilijkheden uit den weg ruimt, moeilijkheden kan scheppen. Maar nu is het zoo jammer, dat hij zijn mening niet precies geeft, wat wij wel onder organische inspiratie moeten verstaan. Eigenlijk spreekt hij er wat om heen. En dat is toch wel zeer betreurenswaardig. Een dergelijk boek ontvangen wij niet elken dag en als we dan zulk een boek ontvangen, worden we over een zeer belangrijk vraagstuk niet ingelicht. Zou het misschien niet beter zijn, als hij zijn mening gegeven had over de vraag, of dat woord gansch en al kon vervallen?

Dr Berkouwer zal mij deze opmerkingen niet ten kwade duiden. Hij zelf, hoewel altijd in zeer hoffelijke vorm, wijst ook ronduit op gevaren en misvattingen. En mijn opmerkingen bedoelen allermint eenig afbreuk te doen aan de schoonheid van dit boek, aan zijn blijvende waarde. Daarvoor spreekt het te mooi naar den Woord Gods. Moge dit boek dan vele lezers vinden en mogen zijn lezers zich gaan onderwerpen of zich meer en meer gaan onderwerpen aan het Woord Gods. De gansche Schrift is het Woord Gods. Neen, dat het Woord Gods Schrift geworden is, is geen moord op het Woord (Miskotte), is zelfs geen vernedering voor het Woord Gods, het toont ons Gods gadelooze ontferming voor Zijn Kerk. Hij wilde, dat Zijn Kerk aller eeuwen gansch betrouwbare openbaring zou hebben van de waarheid omtrent Zich en Zijn werken, een openbaring, die wel niet adaequaal, maar toch overal, in alle zaak, zuiver zijn zou (Schilder, Berkouwer). Hem zij ook daarvoor de lof en wij, die Zijn Woord vlak bij ons hebben, en het spreekt geen dieventaal (Calvijn), laten wij ons aan dat Woord onderwerpen, ook al staan we dan in het isolement der Gereformeerde Schriftbeschouwing.

M. Vr.

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

Herman Boerhaave.

Baanbreker der Nederlandsche Geneeskunde.

23 September 1738—23 September 1938.

De Vaderlandsche geneeskunde herdacht op 23 September, dat het 200 jaar geleden is dat Boerhaave te Leiden stierf.

Zijn wij door weidscher gaven dan die geneeskunst vergt, vóór alles het land van Rembrandt, voor het minst in de klinieken der beschaafde wereld zijn wij ook het land van Boerhaave.

Geen geneeskundige room overtreft den zijnen. Het nageslacht moge allengs den wetenschappelijke bouw van zijn stelsel ondermijnd, gesloopt hebben, een kern van verdienste van ongewone betekenis bleef.

Boerhaave is een merkteken in de geschiedenis der geneeskunde. Een opstandige tegen wat hij als geneeskundig „dogma” vond; een wekker tot nieuw leven, een baanbreker althans in één richting: het onderzoek aan het ziekbed.

Hippocrates, Galenus, Boerhaave. Aan de voeten

van elk dezer mannen zet ge U neer en ge hoort van den Griek geneeskunst in prille jeugd, maar met belofte en gevoed uit zelfstandige waarneming; ge hoort van den Pergamees, hersteller na verval, wiens geschriften als medische bijbel heel de middeleeuwen door slaafs zullen worden nagevolgd, bij voorkeur over de verkeerde bloedmenging als oorzaak van ziekten; ge hoort van den Hollander, die de kraam van medische verwarring en verdoling na Galenus omverwierp, de krachtige opwekking tot onderzoek, tot critiek als van niemand vóór hem.

Hij verwijst U van de boeken naar het ziekbed. De natuur zal U leeren. Wat Vesalius door zijn lijkenopeningen deed om de kennis van de samenstelling van het menschelek lichaam, door zijn proefnemingen op dieren, om de kennis der lichaamsverrichtingen, dat streefde Boerhaave na om de kennis der ziekten door eigen waarneming van den zieken mensch.

In de 16de eeuw aan de beroemde universiteit van Padua, wordt een soort klinisch onderwijs gegeven, maar het bepaalt zich tot waarnemingen van de verschijnselen „van der siecken excrementen”. Bovendien verliep het spoedig. Ruim een eeuw later, kort nadat de illustre school te Utrecht, in 1636 tot den rang van hoogeschool verheven was, begon Willem Verstraeten, of, zooals hij met zijn Latijnschen naam, naar de mode dier dagen, zich liet noemen, Stratenus, aan de studenten onderwijs te geven aan het ziekbed. Maar dat onderwijs, toch al klein in het begin, werd spoedig door nalatigheid verwaarloosd, toen Stratenus als lijfarts „Mooi Heintje” tot voor Den Bosch volgde om hem tegen de ziekte te beveiligen, die mischienen meer dan kruit en lood „het hoofd met witte veeren” in de vochtige legerplaats bedreigden.

Wat Utrecht glippen liet, greep Leiden schielijk op. Niet zonder reden beducht voor de mededinging van de zijde der nieuw gesichte school te Utrecht, stelden curatoren van Leiden alles in het werk om het onderwijs te verbeteren en aan te vullen.

Zij geven in een resolutie als hun gevoels ten kennen: „dat dit exercitium (aan het ziekbed) ten uiterste niet en noodig is voor de studenten” en wenschen dat dezen bij de zieken zullen geoefend worden „soo in de kennis der siekten, derselver oorsaken en tycken, besonderliken die uyt het water en de pols genomen worden”.

Maar noch onder Heurnius, noch onder den beroemden Silvius verkreeg dit onderwijs de plaats, die het voor den aanstaanden geneesheer moet hebben. Boerhaave zou het gronden.

Om de betekenis van Boerhaave te beseffen, moet het algemeene peil der geneeskundige ontwikkeling dier dagen ons voor oogen staan.

Ter school gaande bij theoretiseerende meesters, toonde het gros der medicijnmeesters meer waanwijze zelfoverschatting dan betrouwbare kennis en vaardigheid. Een enkel bevoorrechte naar den geest wist door zelfvorming een hulp voor zijn zieken te worden. Zooals het bij ons was, was het elders met name in Frankrijk. Molière, de meedoogenlooze spotter met „de medicijns” zijner dagen, moge tot zijn spot eerst gedreven zijn, nadat hij bij de medische faculteit vergeefsche heul voor zijn borstkwaal had gezocht, een spot dus door teleurstelling gevoed, onverdiend was zijn satire niet.

En zou Huygens den onwetenden medicijn, die „vuist in 't swerig oog” gegeeseld hebben, indien de onbekwame dokters niet aan de orde van den dag waren geweest?

Aan Boerhaave komt de groote eer toe niet enkel de waarde van praktisch onderricht aan het ziekbed voor den toekomstigen geneesheer te hebben erkend, maar dit onderwijs ook gevormd te hebben tot een model voor geheel Europa.

Toen Boerhaave zich te Leiden als geneesheer vestigde, was hij zes en twintig jaar en toegerust met een ijzersterk gestel. Geboren in een pastorie van Voorhout bij Leiden, raakte hij aan Leiden gehecht.

Onbemiddeld en de eerste zeven jaar zonder veel praktijk, heeft hij een harten tijd doorgeemaakt. Door les te geven in wiskunde voorzag hij in zijn onderhoud. Toch sloeg hij een aanzoek om zich in 's Gravenhage te komen vestigen van de hand. Hij bleef te Leiden, dat hem behalve de middelen voor een karig onderhoud, alles gaf wat hij als wetenschappelijk man kon wenschen.

Boerhaave had geduld; wist van volhouden op eigen gekozen pad. Dominee zou hij geworden zijn, terwijl zijn broer voor dokter bestemd was. Het lot maakte den meer dan halfweg-predikant, maakte Herman dokter, en bracht zijn broer Jacob, die medicijnen studeerde, toen Herman theologie volgde, naar het leeraarsambt der Herv. Kerk.

Zelfs als hij op raad van zijn beschermer, den invloedrijken secretaris van curatoren, mr Johan van den Bergh, voor de aanvaarding van een plaats als predikant, zich ernstig op de medicijnen toelegt en daarin doctoreert, dingt hij na zijn proefschrift in de geneeskunde te hebben verdedigd, nog naar de kerkelijke bediening. Verdient het verhaal geloof, dan onthield een „toevallige” gebeurtenis aan Boerhaave tegen zijn wil den kansel en dreef hem den weg op van natuurkundig onder-

zoek en medischen ziekentroost. In een trekschuit reizend, was hij toehoorder van een twistgesprek over Spinoza tusschen twee zijner reisgenooten. Toen Boerhaave, zich hierin mende, vroeg of zij de werken van Spinoza wel gelezen hadden, trok hij aanstonds de aandacht van een ander, die later naar zijn naam navraag deed, hem van Spinozisterij verdenkend. Spoedig werd de jongeman door velen op deze ketterij aangekeken. Het predikambt ontging hem.

Dit ambt stond in de Zeven Provinciën niet open voor een navolger van den grooten Portugeeschen Jood, wiens leerstellingen het Gereformeerde Holland terecht in den ban had gedaan. Van nu af, omstreeks 1694, legt Boerhaave zich onverdeeld op de studie der geneeskunde toe. In 1701 zien wij hem benoemd tot openbaar voorlezer in de geneeskunde. Deze benoeming was voor een groot deel het werk van Van den Bergh, nadat Boerhaave zich verdienstelijk had gemaakt, niet alleen door, tijdelijk toezicht te houden op de universiteitsbibliotheek, maar ook door op verzoek van curatoren de in Engeland aangekochte werken van Isaak Vossius, den zoon van Vondel's vriend met de bestaande lijst te vergelijken en verslag aan curatoren uit te brengen. Schoorvoetend nam Boerhaave de benoeming tot Lector aan. Hij aanvaardde zijn ambt met een rede over Hippocrates. Die rede was een geloofsbelijdenis, opmerkelijk, omdat men den grooten Griek geen waarde meer toekende. Curatoren hoorden de rede tot „singulieren genoegen” aan en bepaalden Boerhaave's jaarwedde op 400 gulden.

Toen Bidloo met Willem III als diens lijfarts naar Engeland overstak, kreeg Boerhaave er de anatomie bij, nadat hij ook eenige demonstraties over chemie voor zijn rekening had genomen. Curatoren deden hem bovendien de belofte, dat hij bij de eerstvoorkomende gelegenheid met het hoogleeraarschap zou worden begiftigd, indien hij zich wilde verbinden mogelijke inkomende beroepen naar elders af te slaan.

Een bewijs, hoezeer de curatoren reeds toen zijn onderwijs, dat studenten van allen kant naar Leiden trok, een aanwinst voor hun hoogeschool achtten. Zij hadden een goeden neus. In een tijd dat de hoogeschoolen elkander de leerkrachten betwistten, zooals de steden der middeleeuwen elkander de leerkrachten betwistten, zooals de steden der middeleeuwen elkander haar kerktorens benijdden, kon zulk een beroep niet lang uitblijven. Groningen begeerde hem weldra voor haar onderwijs. Boerhaave bedankte. Toen Hulton stierf, werd Boerhaave professor ordinarius, zoowel in de geneeskunde als in de botanie. Later droeg men hem het onderwijs in de praktijk aan het ziekbed op, en alsof zijn werk nog niet genoeg was, tenslotte ook de scheikunde. En gelijk met zijn taak groeide zijn roem, als onderwijzer zoowel als geneesheer. Dagelijks raadpleegden hem een dertig tot veertig patiënten uit alle oorden, tot ver buiten de grenzen.

Hij voert een uitgebreide briefwisseling met vroegere leerlingen en met bekende vakgenooten, die zijn raad inwinnen voor hooggeplaatste zieken. In de plantkunde wint zijn naam niet minder bekendheid, vooral door zijn aanhoudende zorgen voor den hortus, den kruidtuin, die de heeren Staten reeds kort na de stichting der hoogeschool in 1575 hadden laten aanleggen. Boerhaave, 's morgens reeds zeer vroeg op klompen in den hortus, steelt het hart van Haller, zijn later beroemd geworden leerling. Het beeld van den vereerden leermeester in een omgeving, geschikt om diens beminlijke karakter-eigenschappen in het volle licht te plaatsen, brengt Haller er toe zijn indrukken vol bewondering op schrift te stellen. Die groote belangstelling door de natuur toonde Boerhaave, behalve in zorg voor den plantentuin, ook door zijn verzameling koralen en zeldzame versleeningen en vreemde dieren. En niet het minst door zijn uitgave, met opoffering van eigen middelen, van de nagelaten geschriften van Jan Swammerdam, wiens levenswerk hij daardoor aan de vergetelheid ontrukte.

Hoe stond Boerhaave tegenover de geneeskunde van zijn dagen?

De Alchemie had de scheikunde gebaat. Geen wonder dat velen met scheikundige verbindingen de plantaardige middelen aanvulden en aldus den artsenschat verrijken; dat eindelijk ook scheikundige verklaringen werden beproefd voor de verrichtingen der organen. Boerhaave ging die richting niet uit.

Hij vertegenwoordigde de mechanische richting, die eveneens in de 18de eeuw aanhangers had! Al heeft zijn scheikundig inzicht hem voor eenzijdigheid behoed, zijn theorie der geneeskunde steunde nochtans op mechanica en mathesis.

Tusschen beide richtingen waarin zijn denken geschoold was, moet het wel eens gewankeld hebben. En ik denk weer aan de anecdote van de trekschuit en Spinoza. Zouden we recht hebben uit die anecdote wat meer te halen dan zij oogen-schijnlijk beteekent? Boerhaave's verklaringen van de levensverrichtingen verraadt denzelfden wiskundigen opbouw als Spinoza's wijsgeerig systeem.

Boerhaave's verdienste ligt niet in wat hij leerde. Nagenoeg niets daarvan heeft nog waarde. Van hem geldt wat van den grooten Griek, met wien